

Paper actual dels llibres de medicina en la societat científica

"Homenatge al Dr. Jordi Sans-Sabrafen"

Evarist Feliu

Institut Català d'Oncologia. Hospital Germans Trias i Pujol. Departament de Medicina. Universitat Autònoma de Barcelona. Badalona.

Nota: Conferència pronunciada per l'autor el dia 16 de novembre de 2006 a l'Hospital del Mar de Barcelona en motiu de la presentació del llibre *Hematologia Clínica* dels doctors Jordi Sans-Sabrafen, Carles Besses Raebel i Joan Lluís Vives Corrons

El Dr. Carles Besses i la Dra. Soledad Woessner em van demanar si volia pronunciar una conferència sobre el paper actual dels llibres de medicina en la societat científica amb motiu de la presentació del llibre *Hematologia clínica* dels doctors Jordi Sans-Sabrafen, Carles Besses Raebel i Joan Lluís Vives Corrons¹. He de confessar que em vaig sentir molt afalagat amb l'oferiment i els dono les gràcies per això i, sobretot, perquè preparar aquesta xerrada en forma de reflexions sobre els llibres de medicina m'ha permès recordar moltes vivències compartides durant els quasi quaranta anys d'amistat que varem tenir el Jordi i jo.

La presentació

En primer lloc em referiré a la presentació dels llibres de medicina. La primera pregunta que ens podem formular és la següent: què fa un llibre de paper en una societat informatitzada com l'actual? Una de les meves principals fonts d'informació són els diaris i, entre ells, *La Vanguardia*. A *La Vanguardia* he llegit frases tan contundents com aquestes: "*En el futur, tot el que pugui ser digital, serà digital i tot el que pugui ser mòbil, serà mòbil*", "*Durant més de 500 anys la millor tecnologia per estudiar era el llibre de text. Ara ja no. Ara és Internet*".

El futur, doncs, sembla que és sense papers. Però els haig de dir que a mi m'està costant molt adaptar-me als nous temps, segurament perquè soc de reaccions lentes. Al meu entendre, davant la immediatesa informativa dels mitjans audiovisuals, pel que fa a la ciència mèdica ha de continuar existint aquest espai natural de reflexió que és la lectura o consulta del llibre de medicina. Penso que el millor instrument de lectura de la medicina és el llibre en format paper, al qual molts pensen crucificar i enterrar, oblidant que després de la crucifixió sempre ve la resu-

rrecció: aquest llibre que podem llegir o consultar a l'ambient silenciós i recollit d'una biblioteca, al nostre despatx a l'hospital o a casa en la més pura intimitat. El llibre de medicina és el gran recolzament de l'estudiant fora de les aules i del metge dins i fora de l'hospital. I es llegeix millor en paper. No tot s'ensenya millor per Internet.

Si repassem tot el que es diu sobre els llibres trobarem el següent: que són cars i pesats ("*de pes, no de pesat*"). És cert que hi ha llibres que pesen i llibres que són pesats: al llarg de la meua vida i de la mà dels meus mestres he participat com a secretari general en l'elaboració de llibres de medicina molt extensos i pesats. Eren temps en què la tecnologia informàtica encara no existia o estava als seus inicis i jo sempre deia que per a fer de secretari general d'un llibre d'aquesta envergadura, el primer que es necessitava era una bona forma física. Imaginin els textos escrits de més de 600 autors posats, cadascun d'ells, en un sobre i que s'han de transportar d'un lloc a un altre per a la seva correcció: de l'hospital a casa, de casa a l'apartament dels caps de setmana per llegir els textos i tornar-los a casa el diumenge, d'allà a l'editorial, de l'editorial altre cop als autors... i tornem a començar! Els ben asseguro que alguna de les meves crisis de lumbàlgia aguda, alguna cosa tenia a veure amb això que els estic explicant.

D'altra banda, es diu que ocupen molt espai físic. És bastant cert que a les nostres vides tenim dues grans dificultats: en moltes llars falta espai per als llibres i en moltes vides falta temps per llegir-los; per més que intentem trobar-hi remei no ho aconseguim.

Diuen també que requereixen tirades mínimes per a resultar rendibles, fet que fa que se'n publiquin menys dels que podrien publicar-se, que quan més petit és el territori d'un país més probabilitats existeixen que els llibres de medicina s'escriuin fora, en altres països territorialment més grans. També diuen que els llibres queden obsolets amb el pas dels anys; és a dir, que s'han de canviar a cada edició. Per exemple, un llibre de medicina dels anys 70, actualment serveix de poc o ens serveix molt menys que abans.

Es diu que des que s'escriuen fins que apareixen publicats ja s'han fet vells, que els llibres neixen vells.

Correspondència: Dr. Evarist Feliu
Institut Català d'Oncologia. Hospital Germans Trias i Pujol
Ctra. de Canyet, s/n - 08916 Badalona
Tel. 93 465 12 00
Adreça electrònica: efeliu@iconcologia.net

Però jo no crec que neixin vells, perquè els avenços "*de veritat*" al món de la medicina tampoc són tan ràpids. En certa manera, la bona ciència és una mica la conquesta de la lentitud i la velocitat excessiva no és una bona aliada en el món de la medicina, si no és que el malalt té una aturada cardíaca, que aleshores sí que s'ha de córrer.

Tampoc falten els comentaris dels ecologistes que ens recorden que els llibres estan fets de boscos, que això és molt dolent per al planeta. Ja coneixen la dita: "*Fa més soroll un arbre quan cau que cent quan creixen*".

Però jo els puc parlar també de les coses bones que ens aporten els llibres de medicina a l'hora de transmetre coneixements: són portàtils; els pots dur allà on vulguis (al camp, a la platja, fins i tot al llit,...); el paper té un bon contrast, superior a la imatge d'una pantalla connectada a la xarxa; no requereixen connexions ni electricitat i conviden a la reflexió més que no pas una pantalla d'ordinador.

M'agrada agafar-los i tocar-los, m'agrada contemplar els seus colors vius i diversos i les il·lustracions de les seves portades, m'agrada la seva olor quan s'han envellit amb el pas del temps, m'agrada subratllar-los i posar notes al marge o a peu de pàgina amb un "boli". Em va agradar "*memoritzar-los*" en el seu temps, encara que fos per l'obligació d'aprovar assignatures i m'agrada "*consultar-los*" ara, per devoció a la medicina i per penetrar en el món del coneixement i la cultura mèdiques.

Una cosa molt bona és que ens donen la prestació que realment necessitem i punt, mentre que els aparells de la tecnologia actual ens donen moltes més prestacions de les que realment necessitem i això, aquest excés d'informació, ens provoca certa angouxa, la de no estar a l'alçada de la tecnologia que ens envolta. La flexibilitat dels fulls que contenen paraules, figures i taules és el gran contrapunt a la duresa de l'ordinador. Per tant, podríem dir el següent: "*És molt bo tenir un llibre imprès en paper. És bo tenir un llibre en format electrònic, però com a complement, mai com a substitut. És millor tenir els dos. Els propis experts en informàtica diuen que necessiten el paper*".

Fa unes quatre setmanes va tenir lloc el Congrés Anual de l'Associació Espanyola d'Hematologia i Hemoteràpia (AEHH) i de la Societat Espanyola de Trombosi i Hemostàsia (SETH) a Granada. Va haver-hi aproximadament 1.500 inscripcions i 60 expositors de laboratoris. Els laboratoris obsequiaven els congressistes amb múltiples regals: caramels, bolígrafs, blocs de notes, esponges antiestrès, bosses de viatge, retoladors, rellotges, portaCDs, gravadores de números telefònics, memòries USB, petits ninots de peluix, CD musicals, ... de tot. Mentre passejava enmig de tots ells em va cridar l'atenció un gran rebombori en un dels laboratoris. Em vaig apropar per veure què és el que passava i vaig comprovar que en aquell estand regalaven ni més ni menys que el *Manual de Medicina* de Harrison en format paper. Quina

millor prova que aquesta per a respondre al títol d'aquesta conferència! Els puc confirmar que a aquell estand no els va faltar la clientela durant tot el congrés.

El contingut

Pel que fa al contingut val a dir que el llibre és un dels pilars bàsics de l'aprenentatge i el desenvolupament de la medicina. Ens aporta el coneixement sobre conceptes ja sedimentats. Fa poques incursions en temes d'investigació capdavantera. El tema mèdic que ha aconseguit arribar a ser publicat en forma de llibre s'ha d'entendre com un fet que ha passat diversos filtres per acabar adquirint la categoria de veritat consolidada, malgrat que, de vegades, també hi trobem mentides consolidades. Els llibres de medicina ens ajuden molt a separar allò ja perfectament establert i que probablement ja no canviarà, d'allò que encara no s'ha demostrat. Però la medicina és una ciència sotmesa a una evolució constant. A mida que l'experiència clínica i la investigació van ampliant els nostres coneixements és necessari introduir canvis en els mecanismes fisiopatològics i en els procediments diagnòstics i terapèutics. Tot això ha de quedar reflectit als llibres.

Des del punt de vista pràctic, val a dir que en menys d'un minut hem mirat l'índex i buscat la paraula que ens interessa, hem obert el llibre per la pàgina en la qual trobarem el problema mèdic del que volem saber-ne la resposta, hem llegit el text i hem trobat l'explicació al problema que se'ns havia plantejat. Sabem que tota ensenyança que no s'acompanyi d'experiència és inútil. Podem estar anys i anys estudiant llibres de medicina d'urgències, però només començarem a saber sobre les malalties urgents amb la primera apendicitis aguda o la primera perforació abdominal que veiem. Però és innegable que la paraula escrita en un llibre de medicina, igual que el diàleg verbal, és un dels millors instruments per al diagnòstic i tractament dels malalts, no substituïble per cap aparell ni per cap màquina.

L'autoria

Pel que fa a l'autoria, val a dir que, de la mateixa manera que cada cop més la ciència avança gràcies al treball de bons equips de científics més que no pas al treball de genis individuals, cada cop més, el llibre de medicina és cosa d'equips humans compostos per molts metges i científics d'altres llicenciatures, sota la tutela d'un o més mestres que fan d'editors.

És impressionant el que entre tots es pot arribar a aconseguir. Els escriptors de llibres de medicina no són herois sinó tan sols homes i dones entregats a la clínica, la docència, la investigació i la reflexió intel·lectual. No són més que això, però tampoc menys. No escriuen sobre medicina pensant en guanyar premis, com succeeix amb molts dels escriptors professionals, sinó pensant en generar coneixement, en aconseguir que algú, llegint els seus llibres, apren-

gui medicina. I escriure tots sabem que és molt difícil. Es tarda molt en escriure un capítol d'un llibre, perquè s'escriu i s'esborra i es reescriu i es destrueix molta cosa, fins el punt que un dels millors amics dels autors de llibres de medicina durant els anys previs a l'era de la informàtica va ser la paperera. De vegades estàs una hora o tot un matí i no escrius res, ni una línia. D'altres vegades, quan has descansat i tens el cap fresc, en poc temps pots escriure un capítol complet. En l'escriptura mèdica no hi ha miracles, només treball dur i un gran esforç. Més que inventar, el que fem és copiar, traduir de l'anglès, recopilar, organitzar i donar sentit, a la vegada que perfeccionem els nostres coneixements mèdics, sense deixar de pensar mai en a qui ens dirigim i qui ens llegirà. L'objectiu principal ha de ser aconseguir descriure bé el que volem explicar, amb conceptes clars, i que la descripció sigui força atractiva. En els llibres de medicina moltes vegades hem trobat la frase curta i brillant que ens ha ajudat a ser metges. De vegades, escriure llibres de medicina ens fa reflexionar sobre determinades malalties i ens sorprenem nosaltres mateixos perquè descobrim coses sobre elles en què no havíem pensat mai.

Llegir llibres

Hem d'entendre el llibre de medicina no com un instrument per a transmetre informació sinó per a generar coneixement i treure el màxim rendiment a la nostra vida científica, sobretot quan la seva lectura deixa de ser una obligació per convertir-se en una oportunitat de penetrar en el món del saber mèdic. El premi Nobel de física Frank Wilczek deia que si fèiem servir els llibres com una mena de palanca aplicada a la nostra petita força intel·lectual aconseguiríem moure muntanyes. És l'aventura del saber. No és una fita individual: és una fita de tots.

En l'àmbit docent tenim una preocupació que és la següent: hi ha molts alumnes que llegeixen poc els llibres de medicina i massa els famosos apunts, de manera que, quan els fem sortir a l'estrada a classe per tal de discutir un pacient durant un seminari, ens expliquen la pel·lícula, o sigui, els apunts, quan el que en realitat ens haurien d'explicar és el llibre que haurien d'haver llegit i, sobretot, rellegit tantes vegades com fos necessari i no ho han fet.

Convé recordar als més joves que en medicina no es destaca més o menys en funció de la quantitat de llibres que tinguem o posseïm, sinó en funció dels llibres que hem obert i hem llegit. Tota la nostra vida és un aprendre continuat. La revolució tecnològica a la qual estem assistint imprimeix a la ciència mèdica un ritme tal que, de no procurar estar al dia llegint revistes i llibres de medicina i mantenir l'esperit jove, molts podríem sentir-nos antiquats, fins i tot abans d'arribar a la jubilació. Amb el pas dels anys un s'adona que la maduresa científica sempre està per arribar i que sempre s'ha d'estar creixent, evolucionant i aprenent quelcom nou cada dia.

A la gent del món editorial els diria que el llibre de medicina és quelcom més que una mercaderia i que no han de mirar-se'ls només des de la freda òptica d'uns pressupostos i d'una comptabilitat.

Els nostres mestres

Pel que respecta als nostres mestres, els hem tingut a ells en persona i els seus escrits. Què més volem? Ens han donat tot el que sabien a través de la seva paraula oral i escrita i ens han guiat pel camí de la ciència.

A Catalunya hem tingut llibres emblemàtics, com ara el "*Tractat de medicina interna Farreras-Rozman*", que va per l'edició número 15 de la mà del professor Ciril Rozman i d'un ampli grup de col·laboradors que supera les 600 persones². En el camp de l'hematologia-hemoteràpia tenim el llibre sobre "*La citologia òptica en el diagnòstic hematològic*" de les doctores Soledad Woessner i Lourdes Florensa³, un autèntic clàssic de lectura obligada per a tots els hematòlegs, el "*Manual de tècniques de laboratori en hematologia*" dels doctors J. L. Vives Corrons i J. L. Aguilar⁴, el "*Manual pràctic d'hematologia clínica*" dels doctors M. A. Sanz i E. Carreras⁵—aquests manuals que tan agraden a la joventut— i el present llibre dels doctors Jordi Sans-Sabrafen, Carles Besses i Joan Lluís Vives Corrons que va per la seva cinquena edició¹.

He citat només els llibres d'hematologia, però n'hi ha molts més d'altres especialitats i tots ells d'una gran qualitat. I tots escrits en llengua castellana i, de vegades, en català! Quina millor prova per rebatre els que afirmen que "*en ciència, el que no està publicat en anglès no existeix!*".

Al Talmut—Capítol dels Pares es diu: "*Si un aprèn d'un company un paràgraf o una sentència o un vers o una dita o, fins i tot, una sola lletra, ha de retre-li homenatge*". Avui retem homenatge al Dr. J Sans-Sabrafen i a la resta de professionals de la medicina que van col·laborar amb ell i han fet possible el naixement del present llibre en la seva cinquena edició.

Es diu que "*ningú mor mentre se'l recorda*". El Dr. Jordi Sans-Sabrafen no morirà mai. Ell ens va ensenyar a servir els altres, que és la més gran de les fites de l'esperit humà. Entre moltes coses d'ell tenim el seu llibre. I d'ell en gaudiran les promocions presents i futures, que de bon segur ho faran millor del que nosaltres ho hem sabut fer. I se'n beneficiaran els malalts, *primum movens* de la nostra professió.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Sans-Sabrafen J, Besses Raebel C, Vives Corrons J Ll. Hematología clínica. 5ª ed. Madrid: Elsevier España; 2006.
2. Farreras P, Rozman C, editores. Medicina Interna. 15ª ed. Madrid: Elsevier España; 2004.
3. Woessner, Florensa L. La citología óptica en el diagnóstico hematológico. 5ª ed. Madrid: Fundación FEHH; 2006.
4. Vives Corrons J Ll. Manual de técnicas de laboratorio en hematología. 3ª ed. Barcelona: Masson; 2006.
5. Sanz MA, Carreras E. Manual práctico de hematología clínica. 2ª ed. Sabadell: Ediciones Antares; 2005.